

Пивовар Ірина Вікторівна –

здобувач кафедри адміністративного
права і процесу КНУВС

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Досліджено поняття "культурна спадщина" шляхом аналізу міжнародних та національних нормативно-правових актів, а також наукових підходів провідних учених у різних наукових галузях.

Исследовано понятие "культурное наследие", основываясь на анализе международных и национальных нормативно-правовых актов, а также научных подходов ведущих ученых различных сфер науки.

The article is dedicated to the examination of notion "Cultural Heritage" applying the analysis of international and national standard legal acts the same as scientific procedures of the leading scientists in different fields of science.

Ключові слова: культурна спадщина; історико-культурна спадщина; культурні цінності; культурне надбання; культурне багатство.

"Є Україні говорити про досягнення в пам'яткоохоронній сфері не випадає – на жаль, ми не дбаємо про це багатство, не використовуємо його належним чином. Ми успадкували надзвичайно цінні пам'ятки з минулого, деякі з них у кілька разів давніші за єгипетські піраміди. І наше завдання – донести їх, бодай у цьому вигляді, для наступних поколінь. Вони не стали привабливими об'єктами ні для міжнародного культурного туризму, ні для інвесторів. І ми не здобудемо повагу цивілізованого світу, якщо нехтуватимемо цією справою" (Микола Яковина, Президент Українського національного комітету ICOMOS (Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць)). Ці слова, на наш погляд, сповнені патріотизму й уболівання за свою державу та спонукають до активних дій щодо покращання стану у сфері охорони культурної спадщини, зокрема адміністративно-правовими засобами.

Задля того, щоб Українська держава щороку не втрачала рідкісних та унікальних предметів, які становлять культурну спадщину, необхідним є запровадження ефективного механізму охорони національної культурної спадщини, який потребує теоретичного підґрунтя, у тому числі щодо термінологічної бази категорій цієї сфери. Насамперед, це стосується безпосередньо самого поняття "культурна спадщина".

Дослідженню питання щодо культурної спадщини присвячено багато праць різних галузей науки. Серед культурологів, пам'яткознавців найбільш вагомими є дослідження В. Акуленко, Н. Бобоедової, М. Богуславського, В. Горбик, Г. Денисенко, С. Долгова, А. Джамбатова, О. Дулова, С. Заремби, О. Калашникової, Н. Кузнецової, Е. Лачиної, С. Молчанова, Л. Пономаренко, П. Скрипник, І. Шовкопляс, В. Ростопчин та інших учених. Важливу роль у формуванні й удосконаленні системи державного управління у сфері пам'яток охорони відіграють фундаментальні праці таких учених у галузі адміністративного права і державного управління, як В. Аверьянова, С. Алексєєва, О. Бандурки, І. Галагана, І. Голосніченка, Р. Калюжного, Т. Каткової, В. Колпакова, М. Корнієнка, О. Кузьменко, Т. Курило, В. Олефіра, В. Суценка та багатьох інших.

Водночас теоретичне та методологічне розроблення проблематики адміністративної охорони культурної спадщини, а також правове її регулювання в Україні сьогодні не можна назвати задовільними.

Вищезазначені обставини вимагають детального дослідження поняття "культурна спадщина" як об'єкта адміністративно-правової охорони.

Метою цієї статті є узагальнення теоретичних засад вивчення національної та міжнародної правової бази, а також наукових підходів провідних вітчизняних і російських фахівців у зв'язку з дослідженням проблеми адміністративно-правової охорони культурної спадщини.

Для досягнення поставленої мети розпочнемо наше дослідження з аналізу поняття "культурна спадщина", що міститься в законодавчих актах, які регулюють відносини у сфері їх використання й охорони.

Дефініція терміна "культурна спадщина" наводиться, зокрема, у спеціальному законодавчому акті – Законі України "Про охорону культурної спадщини". У ст. 1 Закону зазначено, що "...культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини" [1]. Однак, на наш погляд, це визначення не можна назвати вдалим через його розпливчастість, неконкретність і часткову тавтологію. Вважаємо також, що воно не відображає в повному обсязі сутність поняття "культурна спадщина" – терміна, що лежить в основі зовнішнього відображення національної культури. Крім того, тлумачення цього терміна не відповідає вимогам, що висуваються до утворення дефініцій.

Відповідно до загальноvizначаних основ побудови теоретичного апарату, дефініція формується шляхом поєднання двох ознак: родової (виражає необхідну частину дефініції) і видової (виражає достатню частину) [2, с. 44]. У законодавчому ж визначенні поняття "культурна спадщина" родовою ознакою дефініції "це сукупність об'єктів культурної спадщини", яка фактично не розкриває змісту цього поняття. Отже,

викладене вище дає підстави стверджувати про необхідність розроблення нової дефініції терміна "культурна спадщина".

Крім того, у національному законодавстві поряд з категорією "культурна спадщина" використовуються суміжні терміни, які не завжди тлумачаться в правових нормах, що оперують цими поняттями, зокрема у ст. 54 Конституції України [3] поряд з терміном "культурна спадщина" вживається категорія "історичні пам'ятки та інші об'єкти, що становлять культурну цінність"; у ст. 92 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4] законодавець використовує термін "пам'ятки історії та культури"; у ст. 201 КК України як один із предметів злочинного посягання названо "історичні і культурні цінності"; у ч. 1. ст. 193 КК України – "чуже майно або скарб, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність" [5]; Цивільний кодекс України [6] оперує такими поняттями: "культурна спадщина" (ст. 13), "національні, культурні та історичні цінності" (статті 8, 319, 576); "пам'ятка історії та культури" (статті 343, 346, 352, 417); "річ, що становить історичну, наукову, культурну цінність" (ст. 727); термін "культурні цінності" використано в Законі України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" [7]; Основи законодавства України про культуру дають лише дефініцію поняття "культурні цінності", а термін "культурне надбання" використовують без пояснень; закони України "Про бібліотеки і бібліотечну справу", "Про музеї та музейну справу" відносять до "національного культурного надбання" Українського народу, відповідно, Бібліотечний фонд національної бібліотеки України та Музейний фонд України, хоча відповідно до Закону "Про Національний архівний фонд і архівні установи" Національний архівний фонд України є "національним багатством" України.

Схожа ситуація також спостерігається в існуючих міжнародно-правових актах, у яких перелік окремих видів та їх тлумачення щодо культурної спадщини розширено: Конвенція "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини" [8] і Рекомендації "Про охорону на національному рівні культурної і природної спадщини" [8] оперують поняттями "культурна спадщина" і "природна спадщина"; тлумачення терміна "культурні цінності" міститься у ст. 1 Гаазької конвенції "Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту" від 14 травня 1954 року, ст. 1 Конвенції ЮНЕСКО "Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності" [8], Конвенція "Про охорону архітектурної спадщини Європи" [8] розкриває поняття архітектурної спадщини; Європейська Конвенція "Про охорону археологічної спадщини" [8] – археологічної спадщини; дефініцію поняття "нерухомої історичної пам'ятки" відображено в Міжнародній хартії "З охорони і реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць" (Венеціанська хартія) [8]; Рекомендації "Про охорону рухомих культурних цінностей" [8] містять по-

няття "рухомих культурних цінностей"; Конвенція "Про охорону підводної культурної спадщини" [8] розкриває зміст поняття такого виду культурної спадщини, як "підводна культурна спадщина" тощо.

Термін "культурна спадщина" складається із двох самостійних категорій: а) культура і б) спадщина. Але на противагу поняттю "культурні цінності", складові якого ще не знайшли адекватного тлумачення у філософії, соціології і культурології [9, с. 61–63], визначення терміна "культурна спадщина" спрощується наявністю чітко сформульованої дефініції "спадщина".

Так, тлумачний словник трактує термін "спадщина" у двох прийнятних нашому дослідженню розуміннях: 1) те, що залишилося від попередника; 2) явища культури, науки, побуту та ін., що залишилися від попередніх часів, від попередніх діячів [10].

Поняття "культурна спадщина" досить міцно увійшло до законодавчого лексикону і в суспільне життя сучасної України та багатьох інших країн світу.

Як уже зазначалося у ст. 1 Закону "Про охорону культурної спадщини", незважаючи на його доповнення та уточнення щодо деяких термінів, немає правового визначення поняття "культурна спадщина"; вона, згідно з цим Законом, лише – "...сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини" [1].

З метою детального вивчення цього поняття, наведемо дефініцію такого її ключового складового терміна, як "об'єкт культурної спадщини", що також міститься в названій статті.

"Об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвори), комплекс (ансамблі), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [1]. Відповідно до буквального змісту категорії "об'єкти культурної спадщини", під цим терміном необхідно розуміти об'єктивовану культурну спадщину, що сприяє правовому захисту не лише матеріальних об'єктів культурної спадщини, а й матеріальні носії духовних об'єктів культурної спадщини – що можна віднести до позитивних рис Закону.

Ще однією позитивною ознакою поняття "культурна спадщина", що міститься в Законі України "Про охорону культурної спадщини", є розширення її змісту порівняно з терміном "пам'ятки історії та культури", який традиційно вживався в радянському законодавстві, що є наслідком врахування положень міжнародного документа ЮНЕСКО "Робочі провідні настанови щодо втілення у життя Конвенції про всесвітню спадщину". Ця позиція знаходить своє відображення і у праці Т. Курило [11, с. 108–109]. Відповідно до визначення поняття "культурна спадщина", у чинному Законі до неї належать не лише об'єкти,

створені людиною (включені не тільки пам'ятки історії і культури), а й природні та природно-антропогенні об'єкти.

Водночас порівняння сучасного та застарілого (нині не діючого) законодавчих визначень культурної спадщини свідчить про ігнорування нині серед об'єктів культурної спадщини рухомостей. На це звертають увагу також і 72 % опитаних нами працівників у сфері музейної справи.

Так, поняття, що містилося в Законі УРСР "Про охорону і використання пам'яток історії та культури" [12], включало як рухомі (пам'ятки мистецтва, документальні пам'ятки), так і нерухомі об'єкти (пам'ятки історії, археології, містобудування й архітектури) культурної спадщини в сучасному правовому розумінні. Однак Верховна Рада України, прийнявши Закон України "Про охорону культурної спадщини", у його положеннях не врахувала надбання попереднього національного закону [13, с. 14].

Як зазначалося, існує декілька міжнародних актів, що містять тлумачення терміна "культурна спадщина". Так, Конвенція ЮНЕСКО "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини" 1972 р. до культурної спадщини відносить три категорії нерухомих об'єктів: 1) пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; 2) ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки; 3) визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

Основним критерієм віднесення культурних цінностей до категорій, що охороняються Конвенцією, є "визначна універсальна цінність". Проте, що саме розуміється під цим критерієм, не уточнюється.

На відміну від Конвенції 1972 року, у Рекомендації "Про охорону культурної спадщини в національному плані" цього ж року вказаний вище критерій узагалі не виокремлюється. Крім того, в її Преамбулі зазначається, що "кожний предмет культурної спадщини є унікальним" і "кожна країна, на території якої знаходяться предмети культурної і природної спадщини, зобов'язана зберігати цю частину спадщини людства і забезпечити її передачу майбутнім поколінням".

Ще одним цікавим визначенням є наведене в Рамочній конвенції Ради Європи "Про значення культурної спадщини для суспільства" 2005 року. Так, у цьому документі під культурною спадщиною розуміється сукупність ресурсів, що дійшли у спадок від минулого, і які люди вважають, незалежно від своєї приналежності, відображенням своїх постійно змінюваних цінностей, віросповідань, знань і традицій. Воно

включає всі аспекти навколишнього середовища, що виникли внаслідок взаємодії між людьми та простором у процесі історичного розвитку.

Таким чином, незважаючи на явну непослідовність у міжнародно-правових актах підходу до визначення культурної спадщини, поб'єктний склад культурної спадщини практично нічим не обмежений. Він поширюється як на рухомі, так і нерухомі об'єкти [14].

Схожа ситуація щодо визначення поняття "культурна спадщина" притаманна і науковим джерелам, у яких також відсутнє уніфіковане формулювання цієї категорії, на що звертають увагу 38 % респондентів з числа працівників культури. Зазвичай це поняття використовують науковці та практики як самоочевидне, без будь-яких пояснень (підтвердження цьому надали 62 % опитаних). Намагання розкрити його зміст, як правило, не виходять за межі опису можливих об'єктів, що належать до культурної спадщини [15], або зводяться до більш детальної, порівняно із законом, характеристики цінності об'єкта для суспільства. Ті роботи, що присвячені дослідженню поняття "культурна спадщина", хоча і вносять деяку визначеність у дефініцію цього терміна, проте, вважаємо, дають йому неповну характеристику [16; 17].

У науковій літературі трапляється декілька визначень терміна "культурна спадщина", що, на наш погляд, становлять собою певну наукову цінність.

Так, С. Горшенін розглядає термін "культурна спадщина" як сукупність культурних цінностей людства (матеріальної і духовної культури) усіх минулих епох, зміст та обсяг яких постійно змінюються [18, с. 1].

Вітчизняна вчена С. Чукот до культурної спадщини відносить не тільки сукупність як первинних, так і вторинних засобів спадкоємності, тобто продуктів творчості особистості чи групи людей (творчої меншості), котрі несуть у собі відображення її оригінальності, неповторності та є проявом її внутрішнього світу, а також і різноманітні державні та соціальні інститути, що забезпечують спілкування між людиною (споживачем) і творінням (первинним засобом) та розраховані на масовий вплив [19].

К. Рибак під культурною спадщиною розуміє сукупність об'єктів матеріальної культури та сумісних витворів людини і природи, незалежно від місця їх знаходження, а також об'єктів духовної культури, що мають значення для збереження і розвитку локальних культур, що становлять універсальну цінність для культури (мистецтва, науки) і сприяють толерантності культурної розмаїтості і творчості людини [16, с. 7].

Н. Михайлова стверджує, що історико-культурна спадщина – це створені природою та людиною матеріальні й духовні цінності, які зберігаються і передаються із покоління в покоління, а також визнані суспільством та державою необхідними поза залежністю від часу, простору і форм власності для підтримання вітчизняної культури та духовного вдосконалення народу [17, с. 28].

Н. Бердяєв наводить дуже широке тлумачення поняття "національна культурна спадщина", що є синтезом культурних цінностей минулих поколінь населення будь-якої країни, що складається із цінностей різноманітних класів, шарів і соціальних груп відповідного суспільства [20, с. 164].

Не можна залишити поза увагою також позицію М. Кулішової, яка до історико-культурної спадщини відносить суспільно визнані матеріальні й духовні цінності, що зберігаються суспільством для підтримання соціальної та етнічної ідентичності й для передачі наступним поколінням. Це інформаційний потенціал, утілений у явищах, подіях, матеріальних об'єктах, морально-етичних нормах, наукових і філософських уявленнях, що необхідний людству для свого розвитку [21].

Учені Центру безпеки культурних цінностей Міністерства культури Російської Федерації Л. Душкіна, С. Гуцало, Л. Песковська, Н. Прінцев, К. Штикова визначають культурну спадщину як пам'ятки історії та культури, історико-культурні території та об'єкти, вагомі для збереження і розвитку самобутності народів, їх внеску у світову цивілізацію. При цьому під пам'ятками історії та культури розуміються твори матеріальної і духовної творчості, втілені в рухомі й нерухомі матеріальні об'єкти, що є унікальними, незамінним результатом і свідоцтвом історичного розвитку народів, особистостей і держави, а також які мають суспільно-вагому універсальну культурну цінність.

Є декілька намагань визначити поняття культурної спадщини як правового явища. Так, А. Джамбатов під об'єктом культурної спадщини розуміє створену працею людини складну нерухому річ або майновий комплекс, зареєстрований у встановленому порядку, якому притаманні властивості оригінальності, і який має виключне значення з точки зору народу країни, її культури і науки [22, с. 6]. На жаль, вченому, на нашу думку, не вдалося бути послідовним у своїх роздумах: трактуючи такі визначення, як "оригінальність", "виключність", як невизначені у своїй роботі, він включив їх у власне визначення; крім того, не всі об'єкти культурної спадщини є складними речами і майновими комплексами.

А. Вахітов під об'єктом культурної спадщини розуміє об'єкт нерухомого майна, щодо якого: а) є висновок державної історико-культурної експертизи про визнання її культурною цінністю; б) встановлено державну охорону. До складу об'єкта культурної спадщини входять пов'язані з ним предмети, що не належать до музейних предметів, музейних колекцій, архівних документів або бібліотечних фондів.

Аналіз вищенаведених позицій вчених щодо змісту терміна "культурна спадщина" показав, що вони мають різні підходи, які можна поділити на декілька груп.

До першої групи належать прихильники, які чітко вказують родову ознаку дефініції поняття "культурна спадщина" і визначають її як

культурні цінності (С. Горшенін, Н. Михайлова). Крім того, у межах цієї групи науковців теж можна виділити окремі підгрупи. Так, деякі вчені навіть називають складові культурних цінностей (С. Горшенін, М. Куликова, Н. Михайлова), у визначеннях інших їх встановити неможливо (наприклад, Н. Бердяєв).

До другої групи належать прихильники, які вважають, що *родовою ознакою* визначення терміна культурної спадщини є об'єкти, які за змістовим значенням належать до культурних цінностей. При цьому використовуються такі словосполучення: "сукупність об'єктів матеріальної культури та сумісних витворів людини і природи, об'єктів духовної культури" (зокрема, К. Рибак); "пам'ятки історії та культури, історико-культурні території і об'єкти" (Л. Душкіна, С. Гуцало, Л. Песковська, Н. Принцева, К. Штикова).

Третя група репрезентована позицією дослідників, які звужують *родову ознаку* дефініції поняття культурної спадщини до нерухомих культурних цінностей (А. Вахітов, А. Джамбатов).

Четверта група дослідників при розгляді категорії "культурна спадщина" розширюють родову ознаку цього формулювання за рахунок включення до неї підприємств, установ, організацій культури (зокрема, С. Чукут).

На підставі проведеного аналізу вважаємо за доцільне висловити власну позицію стосовно розуміння досліджуваного терміна, що ґрунтується на вивченні вітчизняних та зарубіжних наукових джерел. Адже решта інтерпретацій цього поняття насправді лише або деталізують поняття "культурна спадщина" або фокусують увагу на окремих її аспектах, не віддзеркалюючи сутності й головного призначення.

Ми підтримуємо позицію першої групи дослідників, і вважаємо, що культурна спадщина містить у собі культурні цінності, які передаються з покоління в покоління. Це матеріальні і нематеріальні твори людської діяльності, рухомі і нерухомі об'єкти. Спадщина передбачає зв'язок минулого, сучасного, майбутнього. Існування цього зв'язку обумовлює зміст спадщини як явища безперервної передачі культурних цінностей.

Так, В. Базанов, розглядаючи поняття "культурна спадщина", підкреслює існуючий у ньому історичний зв'язок нового та давнього, часову спадковість [23].

Окрім об'єкта передачі, потрібно враховувати ще універсальну цінність (суспільну визначність) цих об'єктів, яку визнають наступні генерації. Спадщина – це свідомий процес між поколіннями, що накопичує матеріальні та духовні культурні цінності, де наступна епоха приймає те краще, що існувало до неї. Тому поняття "культурна спадщина" вужче за поняття "культурні цінності". Самі ж по собі культурні цінності – це об'єкти, що задовольняють духовні та естетичні вимоги, і водночас художньо й науково значущі для людини на певному визна-

ченому етапі історії. Вони відображають ідеологію замовника і того суспільного ладу, до якого ці замовники належать, а також являють собою свідомство технологічного розвитку. Якщо зникає потреба в існуванні культурного об'єкта для епохи, безповоротно зникає і сам об'єкт. Тому у процесі спадкоємності беруть участь тільки універсальні культурні цінності, які для декількох генерацій становлять цінність з точки зору естетики, науки та історії.

Як правильно зазначає Т. Каткова, не всі культурні цінності можуть бути спадщиною, але ж усякий культурний спадок складається з культурних цінностей.

У продовження з'ясування сутності поняття "культурна спадщина" необхідно дослідити зв'язок категорій "культурні цінності" та "культурна спадщина", оскільки в чинному законодавстві використання означених термінів характеризується відсутністю єдиного, нерозривного зв'язку між ними, фундаментального підходу. Зокрема, детальний аналіз законодавчих визначень понять "культурні цінності" і "культурна спадщина" дає змогу дійти висновку про відсутність змістовного зв'язку між ними. Водночас наведені вище наукові визначення цих термінів та результати опитування респондентів (більше 60 %) свідчать про необхідність існування такого зв'язку.

На нашу думку, аналіз співвідношення цих термінів повинен полягати в такому: зміст поняття "культурні цінності" виявляється через суспільно визнані матеріальні об'єкти (матеріальні історико-культурні цінності) й об'єктивовані вияви творчості людини (нематеріальні (духовні) історико-культурні цінності), що характеризуються значимістю для суспільства, його історії, культури, науки і виступають ланкою, що пов'язує різні покоління людей та охороняються правом. Зміст терміна "культурна спадщина" в теоретичному значенні включає в себе складові терміна "культурні цінності", але в аспекті їх значення для збереження і розвитку самобутності України, її внеску у світову цивілізацію.

На відміну від українського законодавства, у російському, зокрема в Основах законодавства Російської Федерації про культуру, визначено, що культурна спадщина – це матеріальні й духовні *цінності* (вид. курсивом. – П. І.) створені в минулому, а також пам'ятки й історико-культурні території та об'єкти, що мають значення для збереження і розвитку самобутності Російської Федерації і всіх її народів, їх внесок у світову цивілізацію.

Ще один яскравий зарубіжний приклад взаємозв'язку категорій "культурні цінності" та "культурна спадщина" міститься в дефініції, що наводиться у ст. 1 Закону Республіки Біларусь 2006 року "Про охорону історико-культурної спадщини Республіки Біларусь", яким визначено, що історико-культурна спадщина – сукупність найбільш значних результатів і відображень історичного, культурного і духовного розвитку народу Біларусії, що втілені в історико-культурні *цінності* (вид. курсивом. – П. І.).

Продовження детального дослідження змісту терміна "культурна спадщина", на наш погляд, неможливо без з'ясування змісту таких категорій, як "культурні цінності" та "історичні цінності" й співвідношення їх між собою, що в подальшому буде використано при розгляді понять "історична спадщина" і "культурна спадщина" або "історико-культурна спадщина" тощо.

Так, в одних випадках ці терміни виступають як загальне і часткове. Така позиція знаходить підтримку в роботах В. І. Акуленка, В. В. Братанова, Н. І. Кузнецової і В. Г. Растопчіна. Ці вчені пояснюють її науковістю історії як дисципліни та частини загальнонаукової науки культури, що навіть знаходить своє підтвердження в нормативно-правових актах часів існування УРСР: "Положення про пам'ятники культури і природи" (1926) фактично закріпило термін "пам'ятки культури"; аналогічний термін було використано в Постанові Ради Міністрів УРСР "Про заходи до поліпшення охорони пам'яток культури на території УРСР" (1948). Цей підхід розвивають і молоді науковці О. В. Процюк, М. І. Хавронюк.

У науковій літературі існують й інші думки щодо цього. Так, С. З. Заремба розмежовує ці поняття як окремі [24, с. 9], хоча як аргументи наводить лише приклади.

Для посилення власної аргументації щодо співвідношення зазначених термінів ми вважаємо за доцільне звернутися до сучасного визначення поняття історії, що виступає гранню розмежування термінів "історичні цінності" та "культурні цінності" і дослідити його, порівнюючи з поняттям "культура", що було наведено вище.

Термін "історія" також багатозначний, полісемантичний. Ці чисельні значення за спеціального, фахового вивчення певним чином "селекціонуються" та групуються. Наприклад, відомий російський учений А. Гулига, який працює в царині філософії історії, виокремлює принаймні шість значень цього терміна: історія як оповідь; історія як несподівана і, зазвичай, не дуже приємна подія; історія як процес розвитку загалом; історія як процес перебігу змін у житті суспільства; історія як минуле; історія як наука. Нині існує сучасне визначення поняття історії, що запропонував професор І. В. Бойченко, який розглядає історію як пізнавальну сферу у вигляді дуже складного, нелінійного, поліцентричного утворення, не векторизованого однією лише на наукове чи позанаукове знання про минуле, або ж на той чи інший моноцентризм — європо-, євразіо-, африкоцентризм тощо у вивченні минулого.

Використовуючи це визначення, що вважаємо найбільш аргументованим, як основу при співвідношенні понять "культурні цінності" і "історичні цінності", вважаємо їх суміжними, взаємодоповнюючими, але в будь-якому разі такими, що не співвідносяться одне з одним як загальне й особливе.

Таким чином, досліджуючи питання щодо культурних або історичних цінностей, необхідно розглядати про історико-культурні цінності, історико-культурну спадщину. Такий підхід знаходить свою підтримку і в наукових працях російських фахівців, зокрема: В. Л. Базанова, С. Г. Горшеніна, Н. В. Михайлової.

Отже, на підставі ґрунтовного аналізу та систематизації правових, наукових і доктринальних підходів щодо визначення поняття "культурна спадщина" пропонуємо власне авторське розуміння цього терміна. *Історико-культурна спадщина* – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктивованих матеріальних і духовних цінностей, які мають значення для збереження і розвитку самобутності України, її внеску в світову цивілізацію та підлягають охороні.

Зважаючи на важливість цього визначення у правозастосовній практиці, пропонуємо закріпити його у правовому акті, а саме: внести зміни до Закону України "Про Основи законодавства про культуру", доповнивши статтею **** "Основні терміни та їх визначення" та наведеною дефініцією, а також у ст. 1 Закону України "Про охорону культурної спадщини" термін "культурна спадщина" замінити терміном "історико-культурна спадщина" з відповідним його визначенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.
2. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : [підручник]. – К. : ІВЦ "Видовництво "Політехніка" ; ТОВ "Фірма Періодика", 2004. – 128 с.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
5. Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131 (зі змінами та доповненнями).
6. Цивільний кодекс України. – Х. : ТОВ "Одісей", 2005. – 408 с.
7. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 верес. 1999 р. № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 48. – Ст. 405.
8. Україна в міжнародно-правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / [відп. ред. : акад. НАН України Ю. С. Шемшученко та д-р юрид. наук В. І. Акуленко]. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 864 с.
9. Пивовар І. В. До проблеми визначення поняття "культурні цінності" (філософський аспект) / І. В. Пивовар // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: матеріали II Всеукр. наук.-теорет. конф. – 2009. – 284 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат., допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.

11. Курило Т. Становлення та розвиток законодавства про охорону культурної спадщини України в сучасний період / Т. Курило // Право України. – 2001. – № 6. – С. 108–110.

12. Про охорону і використання пам'яток історії та культури : Закон УССР від 13 лип. 1978 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1978. – № 30. – Ст. 426.

13. Каткова Т. Г. Діяльність ОВС України з питань захисту культурної спадщини : адміністративно-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / Каткова Тетяна Геннадіївна. – Х., 2008. – 242 с.

14. Молчанов С. Н. Об использовании понятий “культурные ценности” и “культурное наследие (достояние)” в международном праве [информационно-аналитический обзор].

15. Лачина Е. А. Уголовно-правовая охрана памятников природы, истории и культуры : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Лачина Е. А. – Рязань. – 2006. – 26 с.

16. Рыбак К. Е. Музей в нормативной системе (историко-культурологический анализ) : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора культурологии / К. Е. Рыбак. – СПб., 2006. – 29 с.

17. Михайлова Н. В. Государственно-правовая охрана историко-культурного наследия России во второй половине XX века : [монография] / Михайлова Н. В. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 280 с.

18. Горшенин С. Г. Политика советского государства по отношению к культурно-историческому наследию в период Великой Отечественной войны и первые послевоенные годы : дис. ... канд. истор. наук / Горшенин С. Г. – М., 1992. – 198 с.

19. Чукут С. Охорона культурної спадщини як актуальна проблема сьогодення : зб. наук. праць Укр. акад. держ. управління при Президентіві України / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид. УДАУ, 1999. – Вип. 1. – С. 92 – 93.

20. Бердяев Н. А. Смысл истории / Бердяев Н. А. – М., 1990. – 320 с.

21. Управление культурными ландшафтами и иными объектами историко-культурного наследия в национальных парках / Кулешова М. Е. – М. : Изд-во Центра охраны дикой природы, 2002. – 192 с. – [Дополнительные материалы к Стратегии управления национальными парками России; Вып. 6.].

22. Джамбатов А. А. Гражданско-правовой режим объектов культурного наследия : дис. ... канд. юрид. наук / Джамбатов А. А. – Ставрополь, 2005. – 208 с.

23. Базанов В. Л. Проблемы сохранения историко-культурного наследия в условиях обновления общества (На примерах материальных памятников истории и культуры Российской Федерации) : дис. ... канд. философ. наук / Базанов В. Л. – М., 1991. – 218 с.

24. Заремба С. Нариси з історії українського пам'ятокознавства / Заремба С. – К. : ТОВ “Видавництво Атратта”. – 2002. – 204 с.